

100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE 100-LECIE

SZKOŁA GŁÓWNA HANDLOWA W WARSZAWIE 1906 - 2006 WARSAW SCHOOL OF ECONOMICS

Janusz KALIŃSKI*

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (1906-2006) Dzieło pokoleń

W kwietniu 2005 r. Szkoła Główna Handlowa zainaugurowała obchody stulecia nieprzerwanej działalności. Szkoła powstała w 1906 r., dwanaście lat przed uzyskaniem przez Polskę niepodległości jako dzieło kilku zapaleńców. Jej twórcy, śledzący rozwój wyższego szkolnictwa ekonomicznego w Europie, postanowili stworzyć możliwości kształcenia polskiej młodzieży na miejscu. Polska uczelnia ekonomiczna miała ograniczyć kosztowne i uciążliwe wyjazdy na studia do Antwerpii, Lipska, Paryża, Petersburga czy Wiednia. Założycieli motywowały rosnące potrzeby praktyki gospodarczej, których nie były w stanie zaspokoić uniwersytety oraz zawodowe szkoły handlowe.

Główny wysiłek organizacyjny nowej szkoły przyjął na siebie August Zieliński, absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Lipsku. W sierpniu 1906 r. Zieliński uzyskał zezwolenie władz carskich na utworzenie Prywatnych Kursów Handlowych Męskich, a już 15 października nastąpiła ich inauguracja wykładem Jana Kucharzewskiego z historii doktryn ekonomicznych. Pierwsza siedziba Szkoły mieściła się w wynajętym lokalu na ulicy Smolnej, w którym podjęło studia 40 słuchaczy-mężczyzn. Program studiów łączył przedmioty teoretyczne z rozwijaniem umiejętności, w tym szczególnie znajomości języków obcych. Wykładowcami byli zarówno uczeni, jak i przedstawiciele praktyki gospodarczej.

Po przedwczesnej śmierci założyciela Szkoły w 1908 r. rozwijała się ona pod nazwą Wyższe Kursy Handlowe Męskie im. Augusta Zielińskiego. Szczególną rolę w doskonaleniu jej pracy odegrał dyrektor Bolesław Miklaszewski. Przedłużył on okres studiów z dwóch do trzech lat i wzbogacił program szkoły o dodatkowe dyscypliny akademickie. Dbał o pogłębienie samodzielności studiów, rozwijając w tym celu własny księgozbiór szkoły. Działania Miklaszewskiego były możliwe dzięki pozyskaniu odpowiedniej kadry naukowej. Wśród wykładowców Kursów znaleźli się wybitni specjaliści, jak: Jan Dmo-

---

* Autor jest pracownikiem Katedry Historii Gospodarczej i Społecznej Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Artykuł wpłynął do redakcji w maju 2005 r.

chowski – ekonomista, Eugeniusz Jarra – cywilista i Julian Makowski – geograf i znawca prawa międzynarodowego.

1906 r. Założyciel Kursów August Zieliński z małżonką

Wybuch I wojny światowej, który początkowo przyniósł zahamowanie rozwoju Kursów, generalnie miał pozytywny wpływ na losy szkoły. Okupujący Warszawę Niemcy nadali uczelni rangę *Handelshochschule*, która w 1917 r. jako Wyższa Szkoła Handlowa (WSH), immatrykulowała pierwszych studentów. Od tego roku grono jej słuchaczy zasiłiły kobiety. WSH, przeniknięta akademickimi formami i metodami kształcenia, uwzględniła obok specjalności handlowej, także: samorządową, spółdzielczą, bankową i ubezpieczeniową. Patriotyczne wychowanie młodzieży sprawiło, że część z niej brała udział w walce o niepodległość Polski¹.

Władze odrodzonej Rzeczypospolitej zaakceptowały status WSH jako własności Towarzystwa Wyższej Szkoły Handlowej. Na podstawie *Ustawy z 13 lutego 1924 r. w przedmiocie przyznania Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie*

¹ *Wyższa Szkoła Handlowa, Szkoła Główna Handlowa, Miejska Szkoła Handlowa 1906-1945*, Warszawa 1984, SGPiS, s. 15 i nast.

praw szkół akademickich państwowych Uczelnia uzyskała osobowość prawną, a jej absolwenci, poza dyplomem zawodowym, mogli uzyskać tytuł magistra, a także stopień doktora nauk ekonomicznych². Dyplomy WSH zrównano z analogicznymi dokumentami szkół państwowych.

1096 r. Pierwsza siedziba przy ul. Smolnej

Zgodnie z ustawą kadra nauczająca WSH poddana została merytorycznej weryfikacji przed komisją powołaną przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Decyzją komisji pierwszymi profesorami uczelni zostali mianowani: Maurycy Chorzewski, Jan Dmochowski, Kazimierz Kasperski, Konstanty Krzeczkowski, Zygmunt Limanowski, Jan Stanisław Lewiński, Bolesław Miklaszewski i Antoni Sujkowski. Wśród 9 docentów znaleźli się m.in. Wacław Fajans, Aleksander Jackowski, Edward Lipiński i Julian Makowski³.

W grupie pierwszych profesorów na wyróżnienie zasługuje Jan Lewiński, który zmarł tragicznie w 1930 r. w wieku 45 lat. Wykształcony w Belgii i w Anglii, był wykładowcą Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, Szkoły Nauk Politycznych i Wolnej Wszechnicy Polskiej. Z wykładami wystąpił w London School of Economics. Jednak najsilniej związany był z WSH, gdzie w 1922 r. objął Katedrę Ekonomii. Jego zainteresowania naukowe obejmowały teorię ekonomii, historię myśli ekonomicznej

² Dz.U. RP 1924, nr 19, poz. 185.

³ *Wyższa...*, s. 37.

i historię gospodarczą. Lewiński, jako pierwszy z profesorów Uczelni, zyskał międzynarodową sławę za podbudowanie teorii ekonomii badaniami empirycznymi⁴.

Na pierwszym posiedzeniu Senatu w dniu 2 kwietnia 1925 r. wybrano rektora B. Miklaszewskiego. Jego sylwetka syntetyzuje losy inteligencji polskiej przełomu XIX i XX w. W młodości jako aktywny socjalista został skazany na więzienie i dwuletni zakaz pobytu w Królestwie Polskim za przynależność do II Proletariatu. Studiował na Wydziale Chemicznym Politechniki w Zurychu oraz filozofię na tamtejszym uniwersytecie i ekonomię w Antwerpii. Doktorat uzyskał po odbyciu asystentury na Politechnice Lwowskiej. Po powrocie w 1901 r. do Królestwa został ponownie uwięziony i zesłany na Ural. Po powrocie w 1905 r. do Warszawy, przekonany o potrzebie podniesienia świadomości ekonomicznej społeczeństwa, poświęcił się działalności w dziedzinie szkolnictwa. Wykładał na Wyższych Kursach Handlowych i na Politechnice Warszawskiej oraz działał w administracji oświatowej. W rządzie W. Grabskiego piastował tekę ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego.

Po objęciu funkcji rektora dążył do pogłębienia akademickiego charakteru WSH przez właściwy dobór kadr i położenie nacisku na kształcenie ogólnoeconomiczne. Miklaszewski wielką wagę przywiązywał do poprawy warunków materialnych Uczelni. Dzięki jego aktywności przystąpiono do realizacji projektu zespołu gmachów przy ulicy Rakowieckiej i projektowanej Trasy NS, przygotowanego przez znanego architekta Jana Witkiewicza-Koszczyca.

Miklaszewski, który sprawował funkcję rektora od 1925 do 1928 r. i od 1932 do 1937 r. zapisał się jako twórca nowoczesnej uczelni ekonomicznej, dysponującej odpowiednimi kadrami naukowymi, bogatą biblioteką i bazą dydaktyczną. Głównie z jego nazwiskiem wiąże się modernizację struktury organizacyjnej szkoły, rozwój badań naukowych, stworzenie własnej kadry naukowo-dydaktycznej oraz korzystanie w działalności dydaktycznej z wybitnych teoretyków i praktyków gospodarczych. Dzięki temu rósł autorytet szkoły, która rok rocznie promowała dobrze przygotowaną, o szerokich horyzontach intelektualnych, kadrę działaczy i organizatorów życia gospodarczego⁵.

W 1933 r., zgodnie z nową ustawą o szkołach akademickich, uczelnia uzyskała pełnię praw akademickich oraz zmieniła nazwę, na nawiązującą do projektów Stanisława Staszica, Szkołę Główną Handlową. Pozostała ona instytucją prywatną, korzystającą z dotacji ministerialnej. Uczelnia otrzymała prawo nadawania habilitacji oraz wysuwania kandydatów na stanowiska profesorów. Pod działaniem nowej ustawy zwiększono liczbę kierunków studiów, których przed wybuchem II wojny światowej było 8: ogólnoeconomiczny, handlowy, bankowy, skarbowy, samorządowy, ubezpieczeniowy, służby zagranicznej i spółdzielczy⁶.

⁴ J. Nowicki, *Luminarze polskiej teorii ekonomii XX wieku*, Warszawa 1991, PWN, s. 91 i nast.

⁵ *Rektorzy Szkoły Głównej Handlowej 1925-1994*, Warszawa 1994, SGH, s. 5 i nast.

⁶ *Wyższa...*, s. 45 i nast.

Uczelnia systematycznie kształciła własną kadre naukową. Po 1925 r. do godności profesorskich podniesiono: Aleksandra Jackowskiego, Edwarda Lipińskiego, Juliana Makowskiego, Feliksa Młynarskiego i Władysława Zawadzkiego. Ostatni należał niewątpliwie do luminarzy polskiej teorii ekonomii o międzynarodowej pozycji. Wykształcenie uzyskał w Paryżu i Londynie. W odrodzonej Polsce podjął wykłady na Politechnice Warszawskiej i Uniwersytecie Wileńskim oraz silnie związał się z WSH. W latach 30. był kolejno wiceministrem i ministrem skarbu, a po służbie państwowej w 1936 r. przeszedł do SGH, gdzie do końca życia wykładał ekonomię. W pracy badawczej interesowały go zagadnienia teorii produkcji, teorii wartości, ceny i pieniądza oraz teorii równowagi, silnie opartej o analizę matematyczną. Zawadzki był członkiem założycielem i członkiem władz amerykańskiego Towarzystwa Ekonometrycznego (*The Econometric Society*)⁷.

Do 1939 r. przyjęto w uczelni 26 prac doktorskich i przeprowadzono 9 przewodów habilitacyjnych. Habilitacje uzyskali m.in. Andrzej Grodek, Aleksy Wakar, Jan Drewnowski, Leon Koźmiński, Stanisław Rychliński i Jan Wiśniewski. W gronie wykładowców szkoły, poza wymienionymi, znajdowali się m.in.: Tadeusz Brzeski, Maurycy Chorzewski, Jan Dmochowski, Aleksander Jackowski, Eugeniusz Jarra, Zygmunt Limanowski, Jerzy Loth, Julian Makowski, Bogdan Suchodolski, Antoni Sujkowski oraz jej nestor Ludwik Krzywicki. Krzywicki z uczelnią związał się w 1918 r. w wieku 59 lat, już jako uznany badacz i działacz społeczny. Przez dwadzieścia lat prowadził wykłady z historii rozwoju gospodarczego, historii ruchów społecznych, historii doktryn ekonomicznych oraz socjologii i historii rozwoju społecznego. Powszechnie znany był fakt, że przekazywał on studentom wiedzę opartą na koncepcjach marksistowskich⁸.

Wśród wykładowców zapraszanych z zewnątrz znajdowali się: prezydent Stanisław Wojciechowski, działacze spółdzielczy: Romuald Mielczarski, Marian Rapacki i Franciszek Stefczyk, teoretyk ekonomii i wiceminister skarbu Roman Rybarski, historycy gospodarki Franciszek Bujak i Jan Rutkowski. Nie sposób nie wspomnieć o bohaterskim prezydencie stolicy z 1939 r. Stefanie Starzyńskim. Był absolwentem Prywatnych Kursów Handlowych Męskich, walczył o niepodległość Polski w szeregach legionów, a po zakończeniu służby wojskowej wstąpił do dyplomacji. Po powrocie z Moskwy pracował w Ministerstwie Skarbu i Banku Gospodarstwa Krajowego. W 1934 r. został wyznaczony na urząd komisarycznego prezydenta Warszawy, który z powodzeniem sprawował do momentu aresztowania przez Niemców 27 października 1939 r. Mimo nawału zajęć, na zaproszenie władz Szkoły podjął w 1931 r. wykład o monopolach i przedsiębiorstwach państwowych w Polsce, który prowadził do semestru letniego 1939 r.⁹

⁷ B. Grzeloński, *Profesor Zawadzki*, [w:] *Władysław Zawadzki 1885-1939*, pod red. E. Adamowicz, Warszawa 2004, SGH, s. 11 i nast.

⁸ E. Gutowska, Z. Landau, *Ludwik Krzywicki (1859-1941)*, [w:] *Poczet wybitnych profesorów SGH – SGPiS*, Warszawa 1986, IWZZ, s. 135.

⁹ B. Grzeloński, *Stefan Starzyński (1893-?)*, [w:] *Poczet...*, s. 290.

Do 1939 r. Szkoła przyznała ponad 1700 dyplomów ukończenia studiów i ponad 500 dyplomów magistra. Wśród absolwentów uczelni znajdowali się działacze polityczni i gospodarcy (Edward Droźniak, Józef Poniatowski, Adam Rapacki, Kazimierz Secomski), naukowcy (Jan Drewnowski, Andrzej Grodek, Kazimierz Romaniuk, Stanisław Skrzywan, Jan Wiśniewski), a także ludzie kultury i sztuki (Jan Dobraczyński, Stanisław Dygat, Kazimierz Rudzki).

W działalności Szkoły nie obyło się bez napięć społecznych i politycznych. Szczególne ich nasilenie wystąpiło w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego i bezpośrednio po nim. Miały miejsce wystąpienia antysemickie inspirowane przez studentów-narodowców i strajki protestacyjne związane z wysokim poziomem czesnego. W rozwiązywanie tych trudnych problemów najbardziej angażowali się E. Lipiński i B. Miklaszewski.

Po upadku Warszawy w 1939 r. Niemcy zgodzili się na wznowienie działalności w niezniszczonej Uczelni, ograniczając ją do egzaminów końcowych i przyznawania dyplomów. W czerwcu 1940 r. odbyło się ostatnie posiedzenie Senatu, a następnie majątek Szkoły przejął niemiecki kurator. W warunkach hitlerowskiego zakazu kontynuowania szkolnictwa wyższego na terenie Generalnego Gubernatorstwa ideę kształcenia ekonomicznego w warunkach konspiracji podjęli E. Lipiński i A. Wakar.

Prof. E. Lipiński wykorzystując zgodę Niemców na tworzenie szkół zawodowych, początkowo, przez rok prowadził Kursy Gospodarcze, a następnie od 1941 r., przy pomocy polskich pracowników Zarządu Miejskiego Warszawy i za wiedzą Delegatury Rządu Londyńskiego na Kraj, uruchomił Miejską Szkołę Handlową. W Szkole oficjalnie posługiwano się programem narzuconym przez władze hitlerowskie, maskując pod przedmiotami zawodowymi dyscypliny akademickie. Trzon wykładowców MSH, których liczba przekraczała 40 osób, stanowili profesorowie i wychowankowie SGH, wzmocnieni przez liczną grupę uczonych spoza Uczelni, praktyków gospodarczych, a nawet literatów. Kadra okupacyjnej szkoły umożliwiała kształcenie na poziomie akademickim, a jej absolwenci, blisko 900 osób, uzyskało po wojnie dyplomy SGH¹⁰.

Po upadku powstania warszawskiego E. Lipiński podjął zadanie zorganizowania zajęć I roku SGH w Częstochowie. Przez dwa miesiące Kursy Akademickie prowadzono w konspiracji, a następnie do lipca 1945 r. jawnie. Po zakończeniu roku akademickiego w Częstochowie część profesury przeniosła się do Łodzi, gdzie powstał oddział SGH, który stanowił podwaliny późniejszej Wyższej Szkoły Ekonomicznej, a część powróciła do Warszawy.

W stolicy SGH wznowiła wykłady w marcu 1945 r. w ocalałym budynku Biblioteki Głównej, w którym zachowany został – dzięki niekonwencjonalnym działaniom dyr. A. Grodka – przedwojenny księgozbiór. Grodek był wychowankiem Wyższej Szkoły Handlowej, w pracy naukowej specjalizującym się w historii gospodarczej. W 1939 r. objął funkcję dyrektora Biblioteki Szkoły. Podczas powstania warszawskiego chronił jej zbiory przed spalaniem, a następnie

---

¹⁰ Wyższa..., s. 77 i nast.

przekonał Niemców do potrzeby ich zachowania, ze względu na ich rzekomą wartość dla kultury germańskiej¹¹.

Szybko przystąpiono do odbudowy gmachu od ul. Rakowieckiej, który oddano do użytku w październiku 1947 r. Odbudowę kierował Stanisław Skrzywan, barwna postać, przez całe dorosłe życie związana z Uczelnią. Po studiach w WSH poświęcił się głównie księgowości jako wykładowca i ekspert silnie zaangażowany w praktykę gospodarczą. Podobnie po wojnie nie tylko zajmował stanowisko profesora, ale także organizował rachunkowość dostosowaną do nowego systemu gospodarczego Polski i przewodniczył Zarządowi Głównemu Stowarzyszenia Księgowych. W SGPiS St. Skrzywan był pionierem nowoczesnych metod przetwarzania danych, wychował zastępy specjalistów teoretyków i praktyków w dziedzinie księgowości¹².

Krótką powojenną historię SGH podzielić można na dwa okresy. W pierwszym, obejmującym lata 1945-1946, w pełni nawiązywano do międzywojennego kształtu i dorobku Uczelni, stosując przedwojenny statut. Dostrzegano oczywiście zmiany ustrojowe i ewolucyjnie wprowadzano, głównie do dydaktyki, szerszą prezentację elementów gospodarki planowej i radzieckiej doktryny ekonomicznej. Od 1947 r. pojawiły się naciski ze strony Ministerstwa Oświaty, na większe nasycenia przekazywanej wiedzy treściami ideologicznymi. Organizowano specjalne konferencje prezentujące zagadnienia teoretyczne marksizmu i bieżące problemy gospodarki socjalistycznej. Ich uczestnikami byli m.in. Włodzimierz Brus, Bronisław Minc, Czesław Nowiński i Adam Schaff. Literaturę do studiowania rozszerzono o pozycje klasyków marksizmu-leninizmu i współczesnych autorów radzieckich. Kadre wykładowców zasilili między innymi Julian Hochfeld i występujący początkowo jako profesor uniwersytetu w Chicago Oskar Lange¹³.

Ewolucyjna droga zmian nie odpowiadała ówczesnym tendencjom politycznym, wyrażającym forsowne przeobrażenia ustrojowe. W czerwcu 1948 r. na posiedzeniu Biura Politycznego KC Polskiej Partii Robotniczej podjęta została decyzja o powołaniu uczelni ekonomicznej dostosowanej do nowych warunków ustrojowych. Jej konsekwencją był dekret z sierpnia 1949 r. o upaństwowieniu SGH i przekształceniu jej w Szkołę Główną Planowania i Statystyki¹⁴.

Dekret sierpniowy umożliwił rekonstrukcję uczelni przez ludzi wypełniających instrukcje Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, nie związanych ze środowiskiem akademickim SGH, którym przewodził, narzucony rektor Cz. Nowiński. Był on absolwentem i asystentem na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie specjalizującym się w zagadnieniach prawnych. Po wojnie pełnił stanowisko wiceministra Apropozycji i Handlu oraz prowadził wykłady. Dla realizacji zadania tworzenia szkoły ekonomicznej nowego typu uzyskał nie tyl-

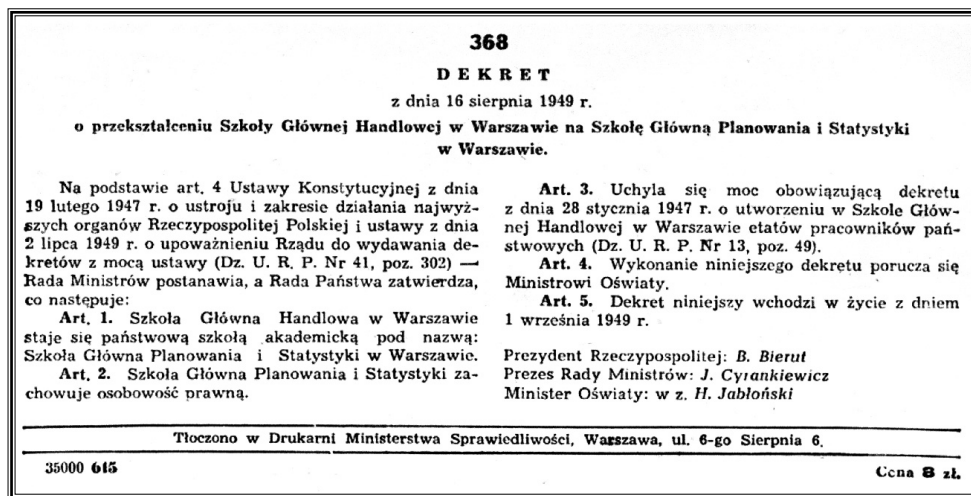
¹¹ W.M. Mróz, *Andrzej Grodek (1901-1959)*, [w:] *Poczet...*, s. 38 i nast.

¹² Z. Landau, *Stanisław Skrzywan (1902-1971)*, [w:] *Poczet...*, s. 266 i nast.

¹³ D. Drabińska, *Powstanie Szkoły Głównej Planowania i Statystyki*, „Kwartalnik Historii Nauki” 1994, nr 3-4, s. 65-71.

¹⁴ Dz.U. RP 1949, nr 48, poz. 368.

ko wsparcie polityczne PZPR, ale także znaczne środki finansowe, umożliwiające m.in. podjęcie budowy Gmachu Głównego uczelni od strony al. Niepodległości. Poza funkcją rektora prowadził wykłady z materializmu dialektycznego oraz podstaw marksizmu-leninizmu¹⁵.

Dekret z dnia 16 sierpnia 1949 r.

Działania Cz. Nowińskiego wspomagała liczna grupa, włączonych do grona wykładowców uczelni na stanowiska zastępców profesora, przedstawicieli nauki marksistowskiej i praktyki gospodarczej. Niektórzy z nich przeszli specjalne przeszkolenie w Moskwie. Część z nich traktowała swoją misję w kategoriach indoktrynacji, wielu silnie związało się ze środowiskiem osiągając wysokie funkcje akademickie.

Na poziom dydaktyki, ale przede wszystkim nauki uprawianej w SGPiS, wpływ miała podjęta w 1949 r. akcja weryfikacji i wymiany kadry akademickiej. Od zajęć dydaktycznych odsunięto E. Lipińskiego, A. Wakara i reprezentującego młodsze pokolenie SGH Jana Drewnowskiego, uniemożliwiając im także kontynuowanie dotychczasowych zainteresowań naukowych. E. Lipiński, który nie mógł prowadzić wykładów z teorii koniunktury i ekonomii, podjął studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej. Podobnie O. Lange, wybitny teoretyk ekonomii, po powstaniu SGPiS mógł zajmować się tylko statystyką. Wprawdzie od 1952 r. był rektorem SGPiS, ale w sprawach zarządzania wyřęczali go prorektorzy. On sam często pozostawał poza uczelnią biorąc udział w życiu politycznym jako poseł i członek KC PZPR. W 1955 r. zrezygnował z funkcji rektora w związku z wyjazdem do Indii w charakterze doradcy tamtejszego rządu. Było to także rozstanie Langego z SGPiS¹⁶.

¹⁵ *Rektorzy...*, s. 41 i nast.

¹⁶ *Rektorzy...*, s. 45 i nast.

Część asystentów, prowadzących zajęcia z ekonomii, przypisano do innych dyscyplin, np. Wiesława Sadowskiego do statystyki, a Tadeusza Pechego do rachunkowości. Sięgano także do środków radykalnych, polegających na odsunięciu od pracy w nowej uczelni. Do przejścia na emeryturę zmuszono profesorów Kazimierza Kasperskiego i Juliana Makowskiego oraz pierwszego powojennego rektora SGH Jerzego Lotha. Usunięty z uczelni został Edmund Dąbrowski oraz ok. 20 asystentów. Profesorowie Dąbrowski i Loth powrócili na Uczelnię w końcu lat 50. i przez wiele następnych lat, jako wybitni specjaliści, pracowali dla dobra młodzieży.

Nastąpiły także aresztowania z pobudek politycznych dotknęły one m.in. Wiesława Chrzanowskiego, Stanisława Gorzuchowskiego, Aleksandra Gruzewskiego, Włodzimierza Hagemejera, Tadeusza Przeciszewskiego i Józefa Zagórskiego. Tragiczny los spotkał A. Wakara, rektora SGH w latach 1946-1947. W 1950 r. usunięto go z PZPR, pozbawiono prawa wykładania, wreszcie latem 1952 r., aresztowano i przekazano władzom radzieckim. Do Polski powrócił po prawie trzyletnim pobycie w gułagu jako repatriant. Do śmierci w 1966 r. kierował Katedrą Ekonomii Politycznej wychowując liczne grono dzisiejszych profesorów Uczelni¹⁷.

Kursy Handlowe Męskie Augusta Zielińskiego (1906-1909)

Wyższe Kursy Handlowe im. A. Zielińskiego w Warszawie (1909-1915)

Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie (1915-1933)

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (1933-1940)

Kursy Gospodarcze (1940-1941)

Miejska Szkoła Handlowa w Warszawie (1941-1944)

Kursy Akademickie w Częstochowie (1944-1945)

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie (1945-1949)

Szkoła Główna Planowania i Statystyki w Warszawie (1949-1991)

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Ewolucja nazwy Szkoły

Na początku lat 50. nastąpiło zerwanie wielu ogniw przeszło czterdziestoletniej tradycji Szkoły. Organizację i programy nauczania SGPiS oparto na rozwiązaniach stosowanych w uczelniach radzieckich. Powstały wydziały, których struktura odzwierciedlała branżowy układ gospodarki, oferujące wąskie, specjalistyczne przygotowanie do pracy zawodowej. Programy nauczania ustalone były w sposób drobiazgowy przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego,

¹⁷ U. Grzełońska, *Aleksy Wakar (1896-1966)*, „Roczniki Kolegium Analiz Ekonomicznych” 1997, s. 22 i nast.

a do każdego przedmiotu włączono elementy marksizmu-leninizmu. Przyjęto dwustopniowy system kształcenia na poziomie zawodowym i magisterskim oraz wprowadzono studia zaoczne. Równocześnie rozwiązano seminaria doktorskie. Wprawdzie zwiększono kilkakrotnie rekrutację młodzieży oraz rozwinięto system pomocy stypendialnej, ale jednocześnie zadbano o właściwą strukturę klasową studiujących i poddano ich zmasowanej indoktrynacji. Umasowienie studiów oraz istotne zmiany wśród kadry nauczającej sprawiły, że w odróżnieniu od SGH, SGPiS nie stanowiła zwartego i emocjonalnie zintegrowanego środowiska.

Odchodzenie od najjaskrawszych wynaturzeń, stymulowane przez zmiany polityczne w kraju, nastąpiło od 1955 r. Ich inicjatorem był A. Grodek, który powtórnie objął funkcję rektora. Dążył on do przywrócenia studiom charakteru akademickiego. Zwracał uwagę na konieczność rozwoju prac naukowo-badawczych, podniesienia rangi kształcenia ogólnego i języków obcych, zwłaszcza na przejętym w 1954 r. Wydziale Handlu Zagranicznego, oraz metod ilościowych. Grodek dążył do zachowania w Szkole wartościowych ludzi, doskonalenia zarządzania i rozbudowy zbiorów bibliotecznych.

Po 1955 r. znacznie wzrosły możliwości rozwoju badań naukowych, czemu przejściowo sprzyjała atmosfera toczącej się w środowisku ekonomicznym tzw. dyskusji modelowej. Ocieplenie w stosunkach Wschód-Zachód zaowocowało wyjazdami na stypendia naukowe, głównie do państw zachodnioeuropejskich. W ramach SGPiS reaktywowano Instytut Gospodarstwa Społecznego, który wraz z powołanym w 1968 r. Wydziałem Ekonomiczno-Społecznym wzmocnił badania nad społecznymi skutkami gospodarowania.

W tej dziedzinie niezmiernie ważną rolę odegrał Edward Strzelecki, związany z IGS od 1923 r. Jeszcze przed wojną był zwolennikiem szeroko zakrojonych badań empirycznych, szczególnie nad warunkami bytowymi ludności, które wznowił w reaktywowanym Instytucie. Jego ważnym osiągnięciem w okresie pracy na SGPiS było usystematyzowanie wiedzy o polityce społecznej i wykształcenie badaczy tej problematyki¹⁸.

Funkcjonowanie IGS wzmocniło tendencje do organizowania badań interdyscyplinarnych przekraczających bariery między katedrami, a nawet uczelniami. Przykładem takich działań był stworzony, z inicjatywy A. Wakara, Instytut Podstawowych Problemów Handlu oraz Międzyuczelniany Zakład Problematyki Gospodarki Krajów Rozwijających się, zorganizowany wspólnie z Uniwersytetem Warszawskim, na którego czele stanął Ignacy Sachs. Międzyuczelniany Zakład stał się podstawą utworzenia Instytutu Gospodarki Krajów Rozwijających się.

SGPiS podjęła także kształcenie obcokrajowców w trybie studiów podyplomowych. W tym celu w 1962 r. uruchomiono Wyższy Kurs Planowania Gospodarczego dla Cudzoziemców w wersji angielskiej i francuskiej. Kurs ukończyło kilkuset słuchaczy, głównie ekonomistów, działaczy gospodarczych i planistów

---

¹⁸ J. Lepiech, *Edward Strzelecki (1894-1967)*, [w:] *Poczet...*, s. 295.

z krajów gospodarczo nierozwiniętych. Uczelnię odwiedzali także wykładowcy zagraniczni, w tym liczna grupa profesorów zachodnich.

Naukowców zachodnich szczególnie przyciągała możliwość kontaktów z Michałem Kaleckim, którego renoma daleko wychodziła poza granice Polski. Z SGPiS Kalecki związał się w 1961 r., początkowo jako wykładowca kontraktowy, a następnie profesor w Katedrze Ekonomii Politycznej przy Wydziale Handlu Zagranicznego. Jego wykłady z teorii dynamiki gospodarki gromadziły nie tylko studentów, ale także pracowników Uczelni. Angażował się w rozwój badań nad krajami rozwijającymi się, współpracował z wieloma krajowymi i zagranicznymi placówkami naukowymi, a jeszcze na rok przed śmiercią prowadził wykłady w Cambridge¹⁹.

W latach 60. uczelnia przeżywała podstawowe szkody, jakie uczynił w niej okres stalinowski. Mimo że podobnie jak inne instytucje publiczne znajdowała się pod ścisłą kontrolą partii komunistycznej, jej środowisko podejmowało wiele inicjatyw doskonalących pracę dydaktyczną i naukową. Cień na jej dorobek rzuciły wydarzenia marca 1968 r. i skutki działań, które one wywoływały. Sam protest studencki przeciwko polityce władz państwowych przebiegał w SGPiS, na tle innych uczelni warszawskich, dość spokojnie. Jednak jego reperkusje, pod wpływem decyzji zewnętrznych i nadgorliwości niektórych członków społeczności akademickiej, były daleko idące. W atmosferze nietolerancji i resentymentów doszło do licznych zwolnień wśród wykładowców. Z Uczelni odszedł M. Kalecki, motywując swój krok sytuacją zaistniałą w SGPiS.

Zgodnie z instrukcjami płynącymi z zewnątrz przystąpiono do weryfikacji programów nauczania i planów badawczych. Nasilono oddziaływanie ideologiczne, wykorzystując w tym celu instancje partyjne i organizacje młodzieżowe. Ograniczono badania porównawcze i kontakty międzynarodowe. Wprowadzono nowe przedmioty, których celem była indoktrynacja młodzieży. W trybie administracyjnym podnoszono odsetek studentów pochodzenia chłopskiego i robotniczego.

Pojawiały się także spektakularne gesty innego typu, do jakich niewątpliwie należało nadanie przez Senat w czerwcu 1970 r. tytułu doktora honoris causa E. Lipińskiemu. Nastąpiło to mimo nieukrywanej niechęci władz państwowych do znanego z krytycyzmu i odwagi cywilnej profesora. Lipiński związany był z Uczelnią od 1923 r. Prowadził wykłady z ekonomii, teorii koniunktury, historii gospodarczej i myśli ekonomicznej, w roku ak. 1937/1938 był prorektorem SGH. Zaslugą Lipińskiego, jako rektora czasu okupacji hitlerowskiej, było niedopuszczenie do przerwania jej działalności podjętej w 1906 r. Po wojnie włączył się jako prorektor w restytucję SGH. Lipiński do ostatnich lat swojego długiego życia uczestniczył w spotkaniach z profesurą i studentami uczelni, brał także udział w zjazdach absolwentów²⁰.

¹⁹ K. Leowski, *Michał Kalecki (1899-1970)*, [w:] *Poczet...*, s. 59.

²⁰ J. Kaliński, *Edward Lipiński*, [w:] *Doktorzy honoris causa Szkoły Głównej Handlowej 1968-1995*, Warszawa 1996, SGH, s. 14 i nast.

W dekadzie gierkowskiej SGPiS rozwijała się głównie ekstensywnie. Zwiększyły się możliwości zatrudnienia, finansowania badań naukowych, współpracy z praktyką gospodarczą, kontaktów zagranicznych i kształcenia słuchaczy. Znacznie wzrosła liczba młodych nauczycieli akademickich, których nabór ułatwiały studia doktoranckie. Istotnym bodźcem dla młodzieży było także pojawienie się szerokich możliwości wyjazdów stypendialnych, w tym do krajów zachodnich. Praca na Uczelni stała się także dogodnym punktem startu do kariery w strukturach partyjnych i państwowych, z czego skorzystało wielu asystentów i adiunktów. Dla średniej i starszej kadry pojawiła się szansa pracy na stanowiskach doradców w licznie organizowanych zespołach konsultantów. Nowe możliwości rodziły wśród kadry postawy oportunistyczne, co nie tylko negatywnie odbijało się na prestiżu Uczelni, ale przede wszystkim na polityce gospodarczej państwa.

Na początku lat 70. powstał ogólnopolski system sterowania badaniami naukowymi, których podstawą stały się instytuty badawcze. W SGPiS, obok dotychczas działających, powstały ogólnouczelniane instytuty naukowo-badawcze: Funkcjonowania Gospodarki Narodowej, Rozwoju Gospodarczego, Cybernetyki i Zarządzania oraz Gospodarki Światowej. Dokonano także koncentracji organizacyjnej katedr i tylko częściowo udanej próby łączenia katedr w instytuty dydaktyczno-naukowe. W instytutach badawczych, obok prac które w ramach zamówień rządowych i resortowych uzasadniały aktualną politykę gospodarczą lub ją afirmowały, pojawiły się zespoły pracujące nad zagadnieniami systemowymi i społecznymi. Szczególnie ważne prace podjęto w zakresie optymalizacji struktur i procesów demograficznych, funkcjonowania i czynników rozwoju gospodarki narodowej oraz stosunków międzynarodowych. Dyskusje nad tymi problemami gromadziły specjalistów nie tylko uczelnianych, ale także innych ośrodków naukowych krajowych i zagranicznych. Dużym zainteresowaniem cieszyły się systematycznie organizowane konferencje Wschód-Zachód.

Sformalizowanie w latach 70. pracy badawczej nie spowodowało zaniku szkół naukowych. Obok wiernej swemu mistrzowi szkoły wakarowskiej, wyróżniającym się pod tym względem był zespół kierowany przez Pawła Sulmickiego. Sulmicki, który studia ekonomiczne zakończone doktoratem odbył w nietypowych warunkach obozu internowanych oficerów polskich w Szwajcarii, z SGPiS związał się w 1956 r. W pracy naukowej, wykorzystując nowoczesne narzędzia badawcze, podejmował problematykę przepływów międzygałęziowych, zarządzania w skali makroekonomicznej, efektywności gospodarowania i wymiany międzynarodowej. Sulmicki jako wykładowca i wieloletni dziekan Wydziału Handlu Zagranicznego wychował liczne grono działaczy gospodarczych i teoretyków ekonomii²¹. W dziedzinie geografii ekonomicznej podobną rolę odegrał Stanisław Berezowski. Wyróżniały się także aktywnością zespoły: prawa kierowany przez Kazimierza Libereę, przetwarzania danych z Tadeuszem Peche, finansów z Mieczysławem Kucharskim, transportu z Marianem Madey-

²¹ D. Rosati, M. Sulmicka, J. Sulmicki, *Paweł Sulmicki (1909-1980)*, [w:] *Poczet...*, s. 313 i nast.

skim, organizacji i techniki handlu z Leonem Koźmińskim, ekonomiki handlu zagranicznego z Zygmuntem Kossutem.

Zdecydowanie podniosła się liczba studentów, osiągając poziom 12 tys. osób. Część słuchaczy korzystała z punktów konsultacyjnych w Białymstoku i Olsztynie. Silny nacisk położono na rozwój studiów podyplomowych, aktualizujących i rozszerzających wiedzę. Celem unowocześnienia dydaktyki rozbudowano laboratoria językowe i upowszechniano pomoce audiowizualne. Potrzebom dydaktyki i nauki służył uruchomiony w 1973 r. komputer. W tym samym roku pozyskano budynek szkolny przy ul. Wiśniowej, a pod koniec lat 70. wybudowano stołówkę i klub studencki „Park”.

Zmiany posierpniowe w 1980 r. przyniosły powstanie uczelnianej organizacji związku „Solidarność”. Do związku wstąpiła tylko 1/4 pracowników, a liczba związkowców była 2,5-krotnie niższa od członków PZPR. Jednak w warunkach generalnie poprawnej współpracy nastąpił wzrost samorządności Szkoły oraz ożywienie istniejących i powstanie nowych organizacji społecznych. Zwiększono reprezentatywność Senatu i rad naukowych wydziałów przez włączenie dalszych przedstawicieli młodych nauczycieli akademickich i młodzieży studenckiej z samorządu studenckiego. Powstało Niezależne Zrzeszenie Studentów i inne organizacje młodzieżowe, wprowadzające elementy pluralizmu i tolerancji. W 1981 r. po raz pierwszy wybrane zostały władze akademickie SGPiS.

Uczelnia stała się miejscem ożywionych dyskusji nad jej przyszłym kształtem oraz rolą w gospodarce narodowej. Podjęto zmiany programowe, stopniowo wdrażając tzw. modułowy system kształcenia. Pracownicy Uczelni zasilili ciała doradcze „Solidarności”, innych związków zawodowych i rządu.

Wprowadzenie stanu wojennego przyniosło zmiany personalne na poziomie wydziałów i ograniczenie samorządności Uczelni. Niektórzy pracownicy zdecydowali się na rezygnację z przynależności do PZPR, wielu włączyło się w działalność podziemnej „Solidarności” i drugiego obiegu wydawniczego. Występowały także postawy oportunistyczne i znacznie mniej liczne rewanzystowskie.

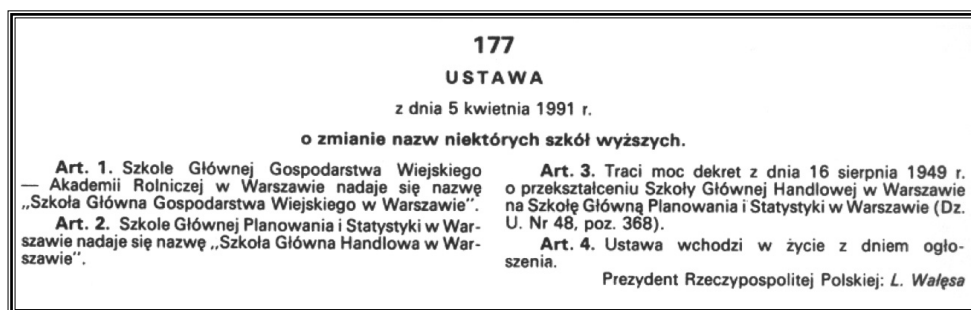
W latach 80. szansą dla Uczelni, głównie w warstwie badawczej i eksperckiej, stały się podejmowane przez władze próby reformowania gospodarki. Rosły zamówienia na opracowania i ekspertyzy, głównie lokowane w instytutach. Dotyczyły one nie tylko zagadnień gospodarki centralnie kierowanej, ale także rozwiązań stosowanych w gospodarce rynkowej. Niektórzy pracownicy zasilili licznie powstające, często fasadowe, rady konsultacyjne. W konsekwencji pod koniec lat 80. znacznie wzrosła ranga SGPiS jako zbiorowego eksperta z pozytywnymi i negatywnymi konotacjami tego faktu.

Utrzymana została współpraca z ośrodkami zachodnimi, m.in. umożliwiająca pracownikom uczelni korzystanie ze stypendiów fundacji Fulbrighta, Irex, Humboldta i innych. Miało to wielkie znaczenie dla utrzymania kontaktów szkoły z nauką światową.

W warstwie dydaktycznej ważnym wydarzeniem w latach 80. było powołanie Wydziału Spółdzielczo-Ekonomicznego w Rzeszowie, a następnie uzyskanie przez Uczelnię prawa do eksperymentu. Wykorzystano je do ograniczo-

nej korekty programów nauczania i zwiększenia możliwości indywidualizacji studiów. Liczba studentów zmniejszyła się, natomiast rozwinęto, finansowane ze źródeł zagranicznych, studia dla obcokrajowców, głównie studentów amerykańskich. Dzięki wysiłkom rektorów Stanisława Nowackiego i Zygmunta Bosiakowskiego, mimo olbrzymich trudności, dokończono realizację gmachu F i wykonano kapitalny remont budynku A. Unowocześniono także bazę poligraficzną i komputerową Uczelni.

Zmiany polityczne w Polsce, zainaugurowane wyborami parlamentarnymi w czerwcu 1989 r., ujawniły podejmowane w warunkach solidarnościowej konspiracji, projekty reformy Uczelni. Ich sprecyzowanie, a następnie uruchomienie procesu wdrażania wziął na siebie Społeczny Komitet Wyborczy, złożony głównie z członków reaktywowanej „Solidarności”. Komitet przeprowadził swojego kandydata na rektora w osobie Aleksandra Müllera, absolwenta SGPiS, który od 1980 r. działał w „Solidarności”. Podczas kadencji rektora Müllera nastąpiło przywrócenie, ustawą Sejmu z dnia 5 kwietnia 1991 r., tradycyjnej nazwy uczelni Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie²².

Ustawa z dnia 5 kwietnia 1991 r.

W kadencji rektorskiej 1990-1993 wprowadzono wspólny dla wszystkich kandydatów egzamin wstępny na studia dzienne, zorganizowano Studium Podstawowe, Studium Dyplomowe i Studium Zaoczne. Nastąpiła radykalna przebudowa programów studiów, wdrożono powszechny, indywidualny tok studiów i punktowy system kontroli postępów. Przystąpiono do likwidacji wydziałów i powołano grupujące nauczycieli akademickich kolegia. Z uwagi na trudną sytuację finansową sfery budżetowej rozwinęto zaoczne studia komercyjne oraz szeroką gamę studiów podyplomowych.

Zmiany w SGH umożliwiła merytoryczna i materialna pomoc ze strony wielu instytucji świata zachodniego. Szczególnie wiele zawdzięczano Uniwersytetowi Minnesoty, wspomaganemu przez US AID, Kanadyjskiemu Konsorcjum Szkół Zarządzania, europejskiemu programowi Tempus, niemieckiemu DAAD i innym. Dzięki ich ofiarności można było przeszkolić wielu pracowników Uczelni, pozyskać nowoczesne programy, sprzęt komputerowy i literaturę fachową.

²² Dz.U. RP 1991, nr 41, poz. 177.

Pomoc nadeszła także ze źródeł krajowych w postaci grantów, sponsoringu i zamówień na badania i ekspertyzy.

Obraz Uczelni w opinii społecznej zaczął ulegać korzystnym zmianom. Gwałtownie wzrosło zainteresowanie młodzieży studiami w SGH, a liczba studiujących zbliżyła się do rekordowego poziomu 12 tys. Niewątpliwy wpływ na ten proces, poza reformami wewnętrznymi Uczelni, miały nowe perspektywy, jakie przed ekonomistami otwierała transformacja ustrojowa. Jej aspekt gospodarczy tworzyły koncepcje oraz zdecydowane i odważne działania wychowania i nauczyciela akademickiego Szkoły wicepremiera Leszka Balcerowicza. Podstawą polityki ekonomicznej Balcerowicza były wieloletnie studia prowadzone w Instytucie Rozwoju Gospodarczego. Już w 1980 r. wystąpił on z kompleksowym programem zmian w gospodarce, przygotowanym w zespole młodych współpracowników. Na skutek wprowadzenia stanu wojennego, dopiero w maju 1989 r. mógł przedstawić w Instytucie propozycję szybkiego przejścia do gospodarki rynkowej. Po kilku miesiącach, dzięki objęciu władzy przez ugrupowania solidarnościowe, możliwe stało się jej wdrożenie w postaci programu Balcerowicza²³.

Reformy Uczelni zapoczątkowane w 1990 r. były kontynuowane pod kierunkiem pierwszej kobiety – rektor w jej dziejach Janiny Józwiak (1993-1999) i rektora Marka Rockiego (1999-2005). Umocniona została pozycja SGH wśród polskich uczelni ekonomicznych, mimo rosnącej konkurencji. Obok studiów MBA rozwinęto studia doktoranckie i zaawansowano prace nad wdrożeniem e-learningu. Poszczególne kierunki studiów uzyskały odpowiednie certyfikaty. SGH znalazła się w gronie najlepszych uczelni zarządzania w Europie, skupionych w CEMS.

Rankę uczelni podkreśliły liczne doktoraty honoris causa. Z przyznanych w całej historii Szkoły 19 doktoratów, aż 14 przypadło na okres 1992-2004. Otrzymali je kolejno kolejno: John Kenneth Galbraith, Jean H.P. Paelnick, Stanisław Rączkowski, Leonid Hurwicz, Jan Drewnowski, Gary S. Becker, Edward F. Szczepanik, Hans J. Paffenholz, Jean Chretien, Zdzisław Fedorowicz, Wolfgang Michalski, Ronald W. Jones, Dirk J. Van de Kaa i Józef Söldaczuk²⁴.

Ogłoszone na wiosnę 2005 r. rankingi szkół wyższych potwierdziły czołową rolę SGH nie tylko w szkolnictwie ekonomicznym, ale także w całym środowisku akademickim kraju. Według rankingu „Rzeczpospolitej” SGH zajmowała 4 miejsce za Uniwersytetem Warszawskim, Uniwersytetem Jagiellońskim i Politechniką Warszawską. Na liście uczelni ekonomicznych – zdecydowanie wyprzedzała akademie ekonomiczne i prywatne uczelnie. Podobnie oceniał pozycję SGH wśród uczelni ekonomicznych ranking „Wprost”²⁵.

²³ L. Balcerowicz, *800 dni: szok kontrolowany*, zapisał J. Baczyński, Warszawa 1992, BGW, s. 9 i nast.

²⁴ *Doktorzy...*, s. 30 i nast.

²⁵ „Rzeczpospolita” z 12 kwietnia 2005 r. – dodatek, s. 1 i 10; „Wprost” z 10 kwietnia 2005 r. – dodatek, s. 8.

Okazją dla oceny stuletniego dorobku Uczelni, prezentacji jej dzisiejszej roli i wytyczenia kierunków rozwoju są obchody 100-lecia Szkoły Głównej Handlowej przewidziane na lata 2005-2007, z kulminacją w 2006 r. W tym czasie będą miały miejsce liczne imprezy naukowe i kulturalne oraz spotkania towarzyskie, m.in. zjazd absolwentów Szkoły.

WARSAW SCHOOL OF ECONOMICS (1906-2006). A WORK OF GENERATIONS

Summary

In October 1906, at the initiative of August Zieliński, Private Commercial Courses for Men were launched in Warsaw, laying the groundwork for the Warsaw School of Economics (SGH). As the school celebrates its centennial today, its status and uninterrupted presence in the Polish school system, combined with its achievements for the Polish economy, are due to the many people linked with the school over the years. Prof. Bolesław Miklaszewski, the former longtime president of the school, contributed to its academic character and its Rakowiecka Street campus. Thanks to the efforts and courage of Prof. Edward Lipiński, the school could operate under Nazi occupation. Its postwar revival was due to academics such as Prof. Jerzy Loth and Prof. Stanisław Skrzywan. After a Marxist policy was imposed on the school, Professors Jan Drewnowski, Andrzej Grodek, Michał Kalecki, Oskar Lange, Edward Lipiński, Tadeusz Peche, Paweł Sulmicki, Aleksy Wakar and others tried to maintain its high scientific standards. After the fall of communism, the system transformation made it possible for the school to return to its original name in 1991, with fundamental structural and program reforms. Since then, the school has been made famous by its graduates involved in the transformation of the Polish economy, especially Prof. Leszek Balcerowicz. Observances of the school's jubilee in 2005-2007 are an opportunity to assess the school's achievements over the past century and look at contemporary challenges.